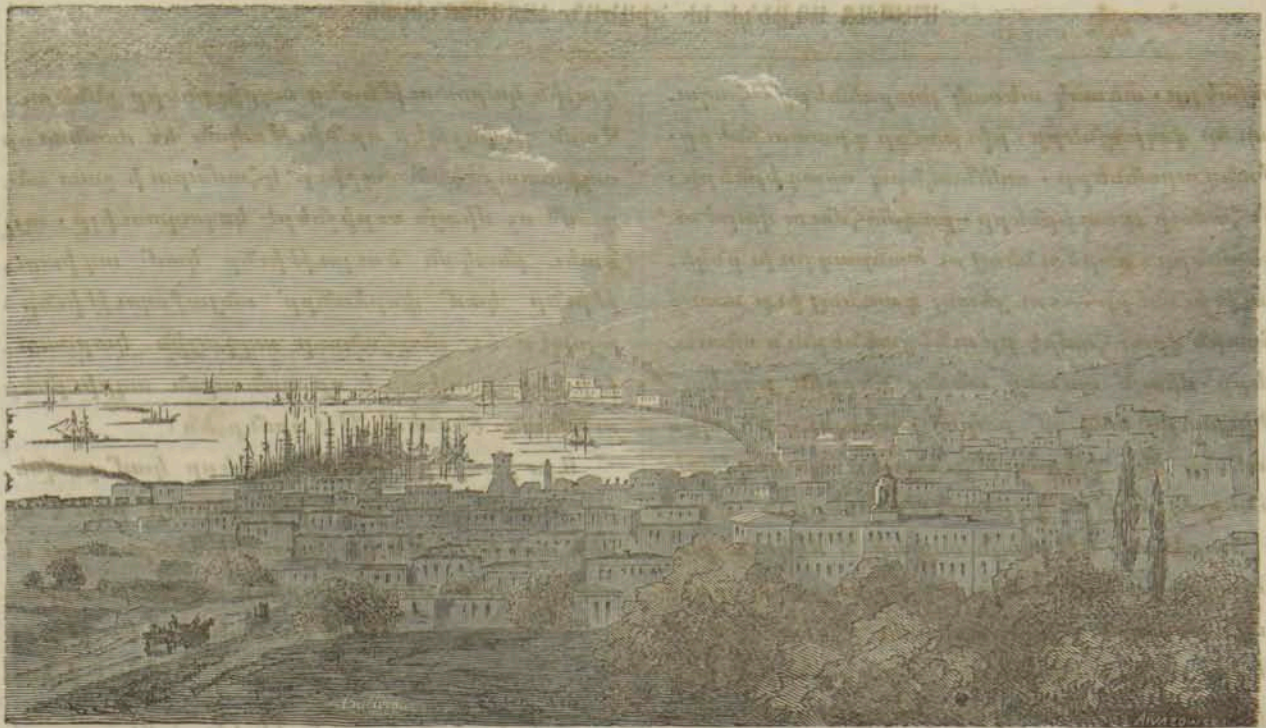

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Բ. Ե. Բ.

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ՄԵՐ ԱՋԻՆ ԿԱՐՕՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Եթէ կարելի լինէր մարդոյս՝ ազգի մը անցեալը՝ ներկան ու ապագան մէկ նայուածքով տեսնել, կրնայինք թերեւս մէկ խօսքով ալ ըսել թէ այն ազգին այժմու կարօտութիւններն ինչ են։ Այս դժուարութիւնը աւելի ալ յայտնի է մեր ազգին համար, որ աշխարհիս ամէն կողմը ցրուած լինելուն՝ եթէ ոչ ամէն տեղ, գոնէ շատ տեղ իրարմէ տարբեր կարօտութիւններ ունի։ Տաճկաստանի Հայուն ունեցած կարօտութիւնները շատ անգամ Ռուսաստանի Հայուն համար չէ, Ռուսաստանի Հայն ալ թերեւս այնպիսի կարօտութիւններ ունի որ Տաճկաստանի Հայը ազատ է անոնցմէ։

Ասկայն առանց այս դժուարութեանց նայելու՝ պէտք է որ մեր «Ազաւնին» շատ անգամ սովորականէն աւելի բարձրանայ օդուն

մէջ ու ընդհանուր դիտողութեամբ աչքէ անցընէ այն կարօտութիւններն որ ունի մեր ազգը՝ բարեկիրթ ազգաց կրցածին չափ նմանելու, եւ օր ըստ օրէ առաջ երթալու համար։

Աշխարհիս մէջ աղքատը իրեն կարօտութիւնը աւելի կհասկընայ՝ հարստին նայելով, հարուստն ալ իրմէ աւելի հարստին նայելով։ Թէ որ մեր ազգը իրեն աչքը դարձընէ եւրոպայի առաջին կարգի ծաղկեալ ժողովրդոց ու տէրութեանց վրայ, իհարկէ ինքը իր աչքին պէտք է որ զուրկ երեւնայ խիտ շատ աղէկութենէ ու շատ տեսակ յառաջադիմութեան միջոցներէ։ Եթէ, օրինակի համար, Անգլիոյ կամ Դաղլիոյ վրայ նայի, ու աչքէ անցընէ նախ անոնց ուսումնական տեղերը, մեծամեծ համալսարանները, հոյակապ ճեմա-

բանները, տեսակ տեսակ լսարանները, հազարաւոր դպրոցները, բիւրաւոր գրատունները, թանգարանները, ամենակերպ օրագիրները, անհամար լրագիրները, բազմահմուտ վարժապետները, գործունեայ ու ծանրագլուխ ընկերութիւնները —, ու յետոյ դառնայ իւր տասը մատին վրայ համրէ իր ունեցածներուն անունները միայն՝ առանց անոնց ներքին յատկութիւններն անգամ՝ բարակ զննելու, ինչպէս չտեսնէ մեր խեղճութիւնը, եւ այս կողմանէ ունեցած անթիւ կարօտութիւնները:

Դարձեալ, եթէ այն ազգերէն մէկուն բարոյական յառաջագիմութիւնը աչքէ անցնելու է ու նոցա բարերարական ընկերութիւնները, աղքատանոցները, որբանոցները, այրիանոցները, հիւանդանոցները, ծերանոցները, կուրանոցները, խլից եւ համբոց դպրոցները, յիմարանոցներն անգամ գիտէ, ու յետոյ իւր մէջը փնտռէ անոնց նման ընկերութիւններ կամ ապաստանարաններ, ինչ խեղճութեամբ պիտի դառնայ ըսէ թէ ո՞ր են մեր ազգին մէջ այդպիսի բաներ:

Դարձեալ, եթէ աչքին առջեւը բերէ այն ազգերէն մէկուն մէջի բիւրաւոր արհեստանոցները, զարմանալի գործարանները, խելքէ դուրս վաճառանոցները, մինչեւ Հնդկաստան եւ Ամերիկա տարածած առուտուրները, ծովերուն երեսները ծածկած շոգենաւերը, ցամաքներուն երեսը մազի պէս պատած երկաթէ ճանապարհները, ամէն մէկ քաղաքին՝ մինչեւ գեղերուն ալ մէկմէկու հետ ելեքտրական հեռագիր թելերով կապուածը, եւ այլն, եւ այլն, ու դառնայ իրեն մանր մունր առուտուրներուն, կիսկատար ձեռագործներուն ու կենաց գրեթէ ամէն տեսակ գիւրութիւններէն զուրկ լինելուն նայի, ո՞չ ապաքէն արտասուալից աչքերով պիտի տեսնէ իւր կարօտութեանց անյատակ անդունդը:

Դարձեալ. . . բայց ինչ երկրնցընեմք մեր ազգին կարօտութիւնները այնքան շատ ու այնքան մեծամեծ կարօտութիւններ են՝ որքան որ մեծ ու բազմաթիւ են ուրիշ շատ ազգերուն հարստութիւնն ու յառաջագիմութիւնը: Դանք այս կարօտութեանց գլխաւորները, կամ թէ աւելի որոշ ըսեմք՝ ամենայն ազ-

գային կարօտութեանց աղբիւրները քննելու: Վասն զի ինչպէս որ նիւթական եւ մանսաւոր աղքատութեան աղբիւր կհամարուի շատ անգամ՝ ոչ միայն ուրիշներէ կողոպտուիլը, այլ նաեւ բնական ծուլութիւնը կամ տգիտութիւնը կամ փորձանքը՝ անյաջողութիւնը, այսպէս եւ ընդհանուր ազգային կարօտութիւնները պէտք է որ զանազան աղբիւրներ ունենան: Տեսնեմք թէ որոնք են:

Այս խօսքերս կարգացողները կամ լսողները խելոյն պիտի ըսեն թէ յայտնի բան է որ մեր ազգին ամէն կարօտութիւններուն ալ առաջին եւ մի միայն աղբիւր անմխաբանութիւնն է, սիրոյ պակասութիւնն է, նախանձն է. թէ որ սէր՝ միաբանութիւն լինէր մէջերնիս, խիստ շատ կարօտութիւններ կվերջանային ու մեր ազգն ալ յաջողութեան ու յառաջագիմութեան ճամբուն մէջ շուտ շուտ առաջ կերթար: — Ճշմարիտ է այս խօսքը, եւ որչափ ալ աշխատուի սուտ հանելու՝ դժբաղդաբար ամէն օրուան փորձէն այդ խօսքին ճշմարտութիւնը կհաստատուի: Բայց մեք կուզեմք այդ անմխաբանութեանն ալ աղբիւրը քննել, որպէս զի այս մեծ ազգային կարօտութեանն ալ աղբիւրը չորցընեմք՝ եթէ կարելի է: Մըն է արդեօք այս աղբիւրը:

Ազգ մը, Ժողովուրդ մը, մէկ տեղ հաւաքուած որ եւ իցէ ընկերութիւն մը սոյն ատեն միայն սիրով ու միաբանութեամբ կաշխատի, երբ որ իրեն առջեւը նպատակ մը, վախճան մը ունի, եւ անոր հասնելու կաշխատին մէջի ամէն մէկ անձինքը: Միանգամայն ամէն մարդ այնպէս աղէկ կհասկնայ այն նպատակին մեծութիւնը, հարկաւորութիւնը, ազնուութիւնը, որ պէտք եղած ատենը իրեն հանգստութիւնն ալ, կամքն ալ, կարծիքն ալ, ստակն ալ, պարծանքն ալ կմոռնայ կամ կզոհէ, որպէս զի այն հասարակաց նպատակը առաջ երթայ: Ըսել է թէ այնպիսի ազգի, Ժողովրդեան, ընկերութեան մէջ անմխաբանութիւն չմնար. նախանձ՝ ատելութիւն չմնար. անոր ներհակ՝ սէրն ու միաբանութիւնը, փոխադարձ քաղաքավարութիւնն ու ձեռնտուութիւնը կտիրէ, ամէն մարդ ինքզինքը կմոռնայ ու հասարակաց բարիքը կմտածէ, անոր

հասնելու կաշխատի։ Այս բանիս ապացոյց եւ օրինակ խիստ շատ ունիմք հին եւ նոր երեւելի աղգաց պատմութիւններուն մէջ. մեր հոս մէկ հատը միայն յիշեմք։

Երբոր Յոյնք մեծ պատերազմով Պարսից արշաւանքին դէմ պաշտպանելու ելեր էին իրենց հայրենիքը, Թեմիստոկղէս քաջ եւ խրոխտ զօրավարը, որ հայրենասիրութեանը հետ կրաւորտ բնութիւն մըն ալ ունէր, կուզէր ժամ մը առաջ պատերազմը սկսիլ. իսկ եւրիբիադէս սպարապետի ծովակալը հակառակ էր այն խորհրդին։ Խօսքը տանջաւ. եւրիբիադէս ալ այնչափ բարկացաւ Թեմիստոկղէսին վրայ, որ ձեռքի գաւազանը վերուց ու Թեմիստոկղէսի գլխուն պիտի իջեցընէր։ «Զարկ, բայց մտիկ ըրէ» ըսաւ քաջն Թեմիստոկղէս, հայրենեաց օգտին ու սիրոյն համար մոռնալով իրեն եղած ծանր նախատինքը։ Երկու զօրավարներուն ալ խելքը միտքը այն էր որ իրենց հայրենիքը՝ այսինքն Յունաստանը պաշտպանեն Պարսից դէմ. երկուքն ալ աղէկ գիտէին իրարու մտքին շիտակութիւնը, այն իրենց բաւական էր. անոր համար մէկմէկու պակասութիւնը աչքերնուն չէր երեւեր։ Ոչ եւրիբիադէսը հարկ կհամարէր այնչափ օգուշութեամբ վարուիլ Թեմիստոկղէսին հետ որ մի գուցէ նորա փափուկ սիրտը վերաւորուի, կամ պատիւը կերպով մը վար իյնայ, եւ ոչ Թեմիստոկղէսին փոյթն էր եւրիբիադէսին այնպիսի անվայել կերպով իրեն դէմ խրոխտալը, իրեն պատիւը չպահելը։ «Զարկ, բայց մտիկ ըրէ»։ Այն խօսակցութեան տառերը վրայ հասաւ արգարատէրն Արիստիդէս, որ աքսորանքէն ետ դարձեր էր, ու Թեմիստոկղէս անոր անձնական թշնամին ու ոսոխն էր. հայրենեաց պաշտպանութիւնը ամենահարկաւոր գործ եւ խընդիր ճանչնալով այն միջոցին, ամէն տեսակ թշնամութիւն ու վրէժինդրութիւն մէկգի դրաւ. նայեցաւ որ ձեռքէն եկած օգնութիւնն ընէ Թեմիստոկղէսին՝ թէ խորհրդով եւ թէ քաջութեամբ. եւ իրեն միտքը հասկցուց այս գեղեցիկ խօսքովը որ ըսաւ այն տեղ Թեմիստոկղէսին. «Մեր իրարու դէմ անձնական խընդիրները ուրիշ տառերի թողումը. այժմ՝ այն նայիմք որ մեր հայրենիքը ինչ կերպով իրար-

մէ աւելի լաւ կերպով պիտի պաշտպանեմք իւր թշնամիներուն դէմ»։

Հարկ է արդեօք մեր աղգայնոց միտքը ձգել թէ այսպիսի հայրենասիրութիւնները դեռ որքան հեռու են մեր աղգէն. . . . Արդեօք քանի քանի անգամ իրենց ժողովներուն, խօսակցութիւններուն, վիճաբանութիւններուն մէջ գլխաւոր շարժիչ եւ խօսիլ կամ գործել տուող պատճառ՝ անձնական թշնամութիւնն եղած է աւելի քան թէ հասարակաց օգուտը։ Արդեօք լսուած է մէկուն բերնէն որ վիճաբանութեան մը տառն պատասխան տայ հանդարտութեամբ իւր հետը կռուութեան, թէ ինչ կուզես ըսէ, բայց հասարակաց օգտին համար ըսած խօսքս մտիկ ըրէ, իրաւունք տուր ինձի։ Ընդհակառակն, արդեօք սովորական բան չէ դարձեր մեր աղգին մէջ՝ հասարակաց բարին միշտ անձնական շահուն զոհել, ու այսպիսի դիպուածներու տառն եթէ վէճ է ըրածը, կռիւի փոխել, եթէ կռիւ է՝ ծեծկռուանքի, եթէ ժողով է՝ ձգել դուրս ելլել ժողովէն, եթէ ընկերութիւն է՝ բաժնուիլ ելլել ընկերութենէն։ Եւ ասոր պատճառն ինչ է՝ եթէ ոչ հասարակաց նպատակ մը չունենալը, եւ անոր յարգը չճանչնալը։

Ապա ուրեմն մեր աղգին առաջին մեծ կարօտութիւնը եւ ուրիշ ամենայն կարօտութիւններուն աղբիւր՝ հասարակաց վախճան մը՝ նպատակ մը չունենալն է։ Նման է այս կողմանէ մեր աղգը բոլորակի մը՝ որոյ կեդրոնը գլուխուած չէ, ու շրջապատէն դէպ ինքրս ու դէպ իդուրս ամէն տեսակ ծուռ ու շիտակ գծեր քաշուած են. աւելի պարզ օրինակով ըսեմ. կամ թէ անիւի մը՝ որոյ լիսեռին ծակը ոչ թէ մէջտեղէն լինի, այլ մէկ քովէն. ուստի վայ չէ այնպիսի անիւներով շինուած կառքին ու մէջը նստողին։ Պէտք չէ որ աղգը իրեն կեդրոնը ունենայ, եւ իրեն ամէն մէկ շառաւիղն ալ դէպի այն կեդրոնը դիմէ՝ կանոնաւոր անուոյ պէս, որպէս զի աղգին գործերն ալ կարգով կանոնով առաջ երթան։

Այսպիսի հասարակաց նպատակ մը՝ կեդրոն մը՝ արդեօք ունի աղգերնիս թէ նոր պէտք է հնարել։ Մեզի կերեւնայ թէ ունի. եւ է աղգին կարելի բարօրութիւնն ու յառաջադիմութիւնը։

Բարօրութիւն կամ երջանկութիւն ազգի կհամարուի աշխարհիս մէջ նախ ազգի մը դռնէ մեծ մասին որչափ որ կարելի է նիւթական աղբուստի նեղութիւն չքաշելը, երկրորդ՝ բարոյականին, այսինքն աստուածաշտութեանն ու մարդավարութեանը շտկութիւնը, եւ երրորդ՝ ուսմանց եւ գիտութեանց եւ արուեստից ծաղկելովը՝ նոր նոր օգտակար գիւտերու հնարութիւն ու օրէ օր շատնալը:

Այս նպատակն է ահա՝ առ որ կգիմեն ու պէտք է որ գիմեն ամենայն խեղացի մարդկանց ջանքն ու աշխատութիւնը, տէրութեանց քաղաքական տնտեսութիւնները, եւ ուրիշ շատ տեսակ հնարքներ ու միջոցներ որ մասնաւոր մարդիկ ձեռք կզարնեն ու առաջ կտանին, ինչպէս են բարեկարգ դպրոցներ, խրատական գրքեր, աչք բացող օրագիրներ, հիւանդանոցներ, աղքատանոցներ, արհեստանոցներ, տեսարաններ, համալսարաններ, եւ այլն, եւ այլն: Եւ այս նպատակին անյայտ կամ անծանօթ մնալը մեր ազգին՝ կհամարիմք մեք աղբիւր ամենայն կարօտութեանց ազգիս, եւ տարակոյս չունիմք թէ քիչ մը ուշադրութեամբ ասոր վրայ մտածել ուզողները իրաւունք կուտան մեր խօսքին ու կարծեացը:

Բանը այն է որ այս նպատակը ճանչցողները օր մը առաջ շատնան մեր ազգին մէջ. շատնան կըսեմ՝ մեր մէջ այնպիսի մարդիկ որ ազէկ հասկընան թէ ազգային բարօրութիւնն ինչ է, եւ ինչ մեծ, ինչ գեղեցիկ ու վախաքելի նըպատակ է, եւ յետոյ իրենց բոլոր ուշադրութիւնը, ջանքը, աշխատութիւնը դարձնեն այն նպատակին հասնելու եւ ազգիս մեծ մասը հասցընելու: Այս նպատակն որ ազէկ ճանչցուի, ամէն մարդ ալ գիւրաւ կհասկընայ թէ ո՞ր հնարքը՝ ո՞ր միջոցն որ յարմար է ազգային

ճշմարիտ բարօրութեան շուտով ու ապահովապէս հասնելու, ան միջոցն է ընտիր եւ պատուական, եւ անոր ձեռք զարնելու է:

Եւ այս միջոցները փնտռելու որ ելլեմք՝ ի հարկէ մեր աչքին զարնող առաջին հարկաւոր միջոցն է միտքիս, այսինքն ամէն բանէ առաջ մեկ միտք ունենալ՝ որչափ որ կարելի է՝ ազգային խնդրոց մէջ, ազատ պահելով ամէն մարդ իւր կարծիքը, մեկ նստարարաց յեզու բանեցընել՝ ազատ լինելով ամէն մարդ իւր տանը մէջ սրտին ուզած լեզուովը խօսելու, մեկ դաւանանք պաշտել, այսինքն իւր նախնեաց եւ սրբոց հարց դաւանանքը, չխառնուելով կամ թշնամութիւն չցուցընելով օտար ազգաց դաւանանքներուն, եւ մեկ օրեւն պաշտել, այսինքն Քրիստոսի Տեառն մերոյ սուրբ աւետարանը՝ ըստ ուղղափառ վարդապետութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, յորում եւ գլխաւոր հիմունք քաղաքականութեան են՝ աստուածսիրութիւն եւ բարեկարգ եղբայրսիրութիւն, հնազանդութիւն առ թագաւորս եւ առ իշխանս, եւ ամէն տեսակ բարեգործական առաքինութիւն:

Եթէ ճանչնայ մեր ազգը, դարձեալ կը սեմք, այս իւր միմիայն մեծ կարօտութեան աղբիւրը, այսինքն աչքին առջեւը մինչեւ ցայժմ գրեթէ մէկ նպատակ մը չգործ լինելը, եւ թէ հարկ է որ հասկընայ թէ այս վսեմ նպատակը պէտք է լինի ազգային բարօրութիւնն ու յառաջադիմութիւնը, եւ թէ ինչ միջոցներով կարելի է անոր հասնիլ, ամենեւին տարակոյս չունենամք որ մեր ազգին խիստ շատ կարօտութիւնները կպակսին կամ կլիբրնան: Եւ ահա զայս կմտղթէ ազգիս, եւ ասոր կաշխատի նաեւ առաջիկայ տարիս «ՄԱՍՆԱՑ ԱՂԱԽՆԻ»: